

ՔՈՆՈՄԻԿԱ

Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների դերն ու նշանակությունը ՀՀ-ում գյուղատնտեսական ապահովագրության ներդրման համար

Քոչարյան Լ. Ա.

ՀՊՏՀ Բանկային գործ և ապահովագրության ամբիոն. (Հայաստան, Երևան)
levonkocharyan@outlook.com

Վճռորոշ քառեր՝ ապահովագրություն, գյուղատնտեսություն, ռիսկեր, կոոպերատիվ, արտադրություն, արդյունավետություն

Роль сельскохозяйственных кооперативов в реализации сельскохозяйственного страхования в Армении

Кочарян Л.А.

Кафедра банковского дела и страхования АГЭУ (Армения, Ереван)
levonkocharyan@outlook.com

Резюме: Сельскохозяйственная деятельность в Армении обычно осуществляется небольшими отдельными сельскохозяйственными хозяйствами. В Армении приблизительно 340 000 аграрных экономик. Исходя из этого, только 6 875 или почти 2% вовлечены в сельскохозяйственные кооперативы. Этот показатель намного выше в развитых странах. Следовательно, возникает необходимость предпринять шаги для развития сельскохозяйственных кооперативов в Армении, что даст возможность внедрить сельскохозяйственное страхование гораздо более эффективно и с высокой производительностью. В данной статье рассматриваются виды кооперативов, их роль и связь с сельскохозяйственным страхованием.

Ключевые слова: страхование, сельское хозяйство, риски, кооператив, производство, продуктивность

The Role of Agrucultural Cooperatives in Implementation of Agricultural Insurance in Armenia

Kocharyan L.A.

The Chair of Banking and Insurance of ASUE (Armenia, Yerevan)
levonkocharyan@outlook.com

Abstract: The agricultural activities in Armenia is usually done by small individual agricultural economies. There are approximately 340,000 agricultural economies in Armenia. From this, only 6,875 economies of nearly 2% is involved in agricultural cooperatives. This indicator is much higher in developed countries. Hence, necessity emerges to do steps for developing agricultural cooperatives in Armenia, which will give chance to implement agricultural insurance much more efficiently and with high productivity. This article discusses the types of cooperatives, their role and connection to the agricultural insurance.

Keywords: Insurance, agriculture, risks, cooperative, production, productiveness

ՀՀ-ում գյուղատնտեսական գործունեություն են ծավալում հիմնականում անհատական գյուղացիական տնտեսությունները բնակչության հատվածում: Հաշվվում է մոտ 340,000 փոքր գյուղացիական տնտեսություններ: Այդ գյուղական տնտեսություններից միայն 6,875-ը կամ 2%-ն են գյուղացիական կոոպերատիվների անդամ: Աշխարհում զարգացած գյուղատնտեսություն ունեցող երկրներում այս ցուցանիշը տասնյակ անգամներ ավելի բարձր է: Հետևաբար, անհրաժեշտ է քայլեր ձեռնարկել ՀՀ-ում գյուղացիական կո-

ոպերատիվների ցարգացման ուղղությամբ, ինչը հնարավորություն կտա ներդնել ապահովագրական համակարգ ավելի քիչ ծախսերով և ավելի բարձր արդյունավետությամբ:

Սույն հոդվածում ներկայացված են կոոպերատիվների տեսակները, դրանց դերը, ինչպես նաև հնարավոր կապը ապահովագրության հետ:

Ինչպես ներկայացվել է հեղինակի մեկայլ հոդվածում՝ «...ՀՀ-ում գյուղատնտեսական արտադրանքի 96.5%-ը գոյանում է բնակչության տնտեսություններից, իսկ ընդամենը 3.5%-ը՝

առևտրային կազմակերպություններից: Գյուղատնտեսության 908 մլրդ ՀՀ դրամ համախառն արտադրանքի 876 մլրդ դրամը գոյանում է բնակչության տնտեսություններից, որոնց քանակը մոտ 340,000 է»: Միայն այս ցուցանիշը բավարար է եզրակացնելու համար, որ կոոպերատիվների զարգացումը ՀՀ-ում ունի չափացանց մեծ կարևորություն:

Կոոպերատիվը ապրանքներ և ծառայություններ արտադրելու և մատակարարելու նպատակով կամավոր սկզբունքներով ստեղծված տնտեսական միավոր է, որի անդամներն իրականացնում են կառավարումը և համատեղ բաժանում առաջացած ռիսկերն ու շահույթը: Գյուղատնտեսական արտադրական կոոպերատիվը միավորում է գյուղատնտեսական մթերք արտադրողներին հողի մշակության և տեխնիկայի համատեղ օգտագործման միջոցով գյուղատնտեսական արտադրություն կազմակերպելու նպատակով, և հիմնվում է արտադրության միջոցների և աշխատանքի մասնակի կամ ամբողջական կամատեղման վրա: Ամենաշատ կոոպերատիվներ կան Ֆրանսիայում, այնուհետև Լեհաստանում և Իտալիայում: Ապրաքաշրջանառության ծավալով առաջին տեղում է Ֆրանսիան, երկրորդում՝ Գերմանիան, իսկ երրորդում՝ Բելգիան¹:

Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ շուկայական հարաբերությունների պայմաններում, կոոպերացիան նպաստում է ինչպես բուսաբուծական ու անասնապահական մթերքների արտադրության, դրանց պահպանման, վերամշակման, իրացման, այնպես էլ ագրարային ոլորտի բազմաբնույթ սպասարկումների, մատակարարումների, նոր տեխնոլոգիաների ներդրման արդյունավետության բարձրացմանը: Այս ծառայությունների թվին է դասվում նաև ապահովագրությունը:

Կոոպերատիվների հիմնական առավելություններն են².

1. Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների անդամների եկամուտն ավել է, իսկ ծախսը՝ պակաս, քանի որ ծախսերը և

ռիսկերը բաշխվում են մի քանի սուբյեկտների վրա:

2. Համատեղ տնտեսական գործունեությամբ կայուն շուկան ավելի մատչելի է:

3. Անհատական (առանձին-առանձին)՝ գյուղացիների գործունեությունն ընթանում է միայն ցածր տեխնոլոգիական մակարդակի վրա, իսկ ուժերի միավորմամբ հնարավոր է նոր տեխնոլոգիաներ ներդնել:

4. Գյուղատնտեսական կոոպերատիվը, որպես միավորում, համարվում է վարկունակ և վարկային ռեսուրսը նրա համար ավելի մատչելի է, քան մեկուսացված սուբյեկտի՝ գյուղացու համար:

ՀՀ-ում կոոպերատիվների գործունեությունը կարգավորվում է «Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների մասին» ՀՀ Օրենքով՝ Ընդունված է 2015 թվականի դեկտեմբերի 21-ին: Համաձայն այս օրենքի՝ գյուղատնտեսական կոոպերացիան գյուղատնտեսական կոոպերատիվների, կոոպերատիվների միությունների և դրանց անդամների համագործակցություն, որն իրականացվում է ագրոպարենային համակարգում գործող տնտեսավարողների նյութական, սոցիալական և այլ կարիքների առավել արդյունավետ բավարարման նպատակով, իսկ գյուղատնտեսական կոոպերատիվը ագրոպարենային համակարգում գործունեություն իրականացնող քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց անդամության վրա հիմնված ու իր անդամների գույքային փայավճարների կամավոր միավորման միջոցով մասնակիցների նյութական և այլ կարիքների բավարարման նպատակով ստեղծված իրավաբանական անձ է:

Օրենքը սահմանում է նաև Կոոպերատիվի նպատակները: Դրանք են. Համագործակցությամբ հասնել առկա ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործմանը, անդամների նյութական և այլ կարիքների բավարարմանը, նոր նախաձեռնությունների իրագործմանն ու գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը:

Համաձայն ապահովագրության միջազգային գնահատականների³ համատեղությունը գյուղատնտեսական ապահովագրության ամենակարգունքային կետերից մեկն է, իսկ կոոպերատիվները ապահովում են այդ

¹ Հատված՝ «Հայաստանի գյուղական համայնքներում ագրոկենսաբազմազանության պահպանության և օգտագործման միջոցով կենսապայմանների բարելավում» ծրագրից

² Վրաստանի Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների զարգացման գործակալության հաշվետվություն, 2014

³ <https://doi.org/10.1016/j.rausp.2016.06.004>

համատեղությունը: Այն հնարավորություն է տալիս.

1. Բաշխել ապահովագրության պայմանագրերը՝ օգտագործելով ավելի քիչ ռեսուրս և գործավարման ծախսեր: Ինչպես արդեն ներկայացվել է մեյայլ հոդվածում՝ գործավարման ծախսերը ՀՀ-ում գյուղատնտեսական ապահովագրության վրա ունի մեծ և որոշիչ դեր, հետևաբար դրանց կրճատումը ուղղակի անհրաժեշտ է ապահովագրական ընկերությունների համար ավելի մեծ գրավչություն ապահովելու նպատակով:

2. Ապահովագրավճարները հավաքագրվում են կենտրոնացված կոոպերատիվներից, այլ ոչ թե առանձին տնտեսություններից, ինչը գործավարման ծախսերի տեսանկյունից նույնպես արդյունավետ է:

3. Վնասների գնահատման տեսանկյունից անհամեմատ ավելի հեշտ է կազմակերպել կոոպերատիվի հետ, քանի եթե փորձագետը հատ-հատ «բանակցի», վեճի մեջ ընկնի առանձին տնտեսությունների հետ:

Համաձայն «Գյուղատնտեսական ապահովագրության իրականացման մեխանիզմները համատեղության միջոցով. Գյուղատնտեսական կոոպերատիվներ» Բրազիլական հոդվածի⁴՝ գյուղատնտեսական կոոպերատիվները մեծ դեր ունեն ագրոբիզնեսի ռիսկերի նվազեցման և կառավարման տեսանկյունից, ինչը ուղղակի ազդեցություն ունի նաև ապահովագրության և ապահովագրական գործունեության վրա:

Այժմ ներկայացնենք կոոպերատիվների հնարավոր ազդեցությունը ապահովագրության վրա թվերով: Այսպես, եթե ՀՀ-ում գործող 340,000 գյուղատնտեսական կոոպերատիվների 70%-ը կազմեն 15 անդամներից բաղկացած կոոպերատիվներ, ՀՀ-ում կունենանք 15,866 կոոպերատիվ և 102,000 անհատական տնտեսություններ: Ապահովագրական ընկերությունները այստեղ գործ կունենան 340,000 անձի հետ, այլ 117,866, կամ 3 անգամ քիչ անձի հետ, ինչը ապահովագրական պայմանագրերի բաշխման և սպասարկման գործավարման ծախսերը ուղղակիորեն կնվազեցնի 3 անգամ:

Հիմք ընդունելով, որ գյուղատնտեսական ապահովագրության ապահովագրավճարների մեջ բեռնվածությունը հիմնականում կազմում է 30-35%, որից 10-15%-ը՝ նախատեսված շահույթն է, ապահովագրավճարի 20-25%-ը հնարավոր է 3 անգամ պակասեցնել՝ միայն կոոպերատիվների ստեղծման միջոցով:

Կոոպերատիվների առկայությունը մեծ դեր կունենա նաև վնասների գնահատման պրոցեսների վրա: Ինչպես ապահովագրության մյուս տեսակներում, այնպես էլ գյուղատնտեսական ապահովագրությունում հայտերի կարգավորումը ուղեկցվում է անհրաժեշտ բազմաթիվ փաստաթղթերի հավաքագրումով, որը կարգավորման մեջ ամենաժամանակատար պրոցեսն է: Հաճախ գույքի ապահովագրության հայտերը կարգավորվում է 3 ամսից մինչև 1 տարի ժամկետներում: Հաշվի առնելով գյուղատնտեսական ապահովագրության բարդության աստիճանը, ինչպես նաև ՀՀ-ում փորձի բացակայությունը՝ այս պրոցեսները կարող են էական երկար տևել: հետևաբար, կոոպերատիվների միջոցով փաստաթղթաշրջանառությունը մի քանի անգամ ավելի արագ հնարավոր կլինի կազմակերպել, քան անհատական տնտեսությունների հետ առանձին-առանձին:

ՀՀ-ում գյուղատնտեսական ապահովագրության պայմանագրերի կնքումը խանգարող ամենամեծ խոչընդոտը հողերի բաժանման փաստաթղթավորման և սեփականության վկայականների բացակայությունն է: Կոոպերատիվների միջոցով ավելի հեշտ կլինի բացահայտել ապահովագրվող այգիները, դրանց կոորդինատները, բերքատվությունը, տարիքը, և այլ անհրաժեշտ տեղեկատվություն՝ ռիսկերի գնահատման և պայմանագրերի կնքման համար:

Վերոնշյալից կարելի է եզրակացնել, որ կոոպերատիվները դրական ազդեցություն ունեն.

1. Ապահովագրավճարների վրա՝ գործավարման ծախսերի նվազեցման միջոցով,
2. Պայմանագրերի բաշխման վրա,
3. Վնասների գնահատման և փաստաթղթաշրջանառության վրա,
4. Ռիսկերի գնահատման և տեղանքի կոորդինացման վրա:

⁴ RevistadeAdministração51(2016)266–275, Agricultural insurance mechanisms through mutualism: the case of an agricultural cooperative, 29 September 2015

Հետևաբար, կոոպերատիվների անհրաժեշտությունը ՀՀ-ում գյուղատնտեսական ապահովագրության արդյունավետ ներդրման համար շատ մեծ է:

Ներկայացնենք ՀՀ-ում կոոպերատիվների զարգացման համար անհրաժեշտ քայլերը:

1. **Պետական աջակցության միջոցով:** Պետությունը սուբսիդավորման, նպատակային ծրագրերի իրագործման, բարենպաստ օրենսդրական դաշտի ձևավորման միջոցով խթանում է գյուղատնտեսական կոոպերացիայի զարգացումը, ագրոպարենային համակարգում կոոպերատիվների ստեղծումը, վերջիններիս գիտական, կադրային, տեղեկատվական և խորհրդատվական ապահովումը: Համաձայն Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների մասին ՀՀ Օրենքի՝ Գյուղատնտեսական կոոպերատիվներին պետական աջակցության հիմնական ուղղություններից մեկը գյուղատնտեսությունում ապահովագրական համակարգի ներդրմանն աջակցությունն է: Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների աջակցությունն իրականացվում է պետական ծրագրով, որի մշակման և հաստատման կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:

2. **«Գյուղատնտեսությունը Ապահովագրողների Ազգային Գործակալություն»** հասարակական կազմակերպության միջոցով: ԳԱԱԳ-ը ՀՀ-ում Գյուղատնտեսական ապահովագրության իրականացման նպատակով կենտրոնական Բանկի կողմից ստեղծված մարմին է, որին անդամակցում են ապահովագրական ընկերությունները: Այն ունի գրեթե նույն գործառույթները, ինչ Ավտոապահովագրողների Բյուրոն՝ ԱՊՊԱ համակարգում: Հետևաբար, ԳԱԱԳ-ը իր նպատակների իրագործման համար համագործակցում է պետական մարմինների հետ հանդիսանալով միջնորդ ապահովագրական ընկերությունների և պետության միջև: Այս գործառույթի շրջանակներում ԳԱԱԳ-ը կարող է ձեռնարկել միջոցառումների համալիր շղթա՝ կոոպերատիվների զարգացման համար:

3. **Ապահովագրական ընկերությունների կողմից:** Ապահովագրական ընկերությունները կարող են կիրառել տարբեր բնույսային և զեղչային պայմաններ՝ կոոպերատիվների միջոցով ապահովագրվելը ավելի գրավիչ դարձնելու նպատակով: Օրինակ, անհատ

տնտեսության կողմից պոլիսի ձեռքբերումը կարող է լինել 20-30%-ով ավելի թանկ, քան կոոպերատիվներին անդամակցելու դեպքում:

4. «Գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրման փորձնական ծրագրի իրականացման համար պետական աջակցություն» ծրագրի շրջանակներում կարելի է ստեղծել հատուկ տեսակի կոոպերատիվներ՝ **«Ապահովագրական կոոպերատիվներ»**, որոնք կստեղծվեն հատուկ գյուղատնտեսական ապահովագրության շրջանակներում, և հետագայում կկարողանան վերաձևափոխվել՝ դառնալով արտադրական կամ սպառողական կոոպերատիվներ: Դրանք իրենց բնույթով, կառավարման ձևով, նպատակներով և կանոնադրությամբ նույնն են, ինչ գյուղատնտեսական կոոպերատիվները, սակայն գրանցվում են հենց ԳԱԱԳ-ում՝ հեշտացված և առանց վճարների տարբերակով, և օգտվում են միայն ապահովագրական ծառայություններից: Սա հնարավորություն կտա ապահովագրության միջոցով հիմքեր ստեղծել ՀՀ-ում գյուղատնտեսական կոոպերատիվների համատարած կիրառման համար:

Այսպիսով, կոոպերատիվները, հանդիսանալով աշխարհի զարգացած երկրներում ապահովագրության բաշխման լավագույն միջոց, կարևոր դեր ունեն ՀՀ-ում գյուղատնտեսական ապահովագրության ներդրման համար բոլոր այն տեսանկյուններից, որոնք ներկայացվեցին սույն հոդվածում:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. ՀՀ Օրենքը Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների մասին,
2. «Հայաստանի գյուղական համայնքներում ագրոկենսաբազմազանության պահպանության և օգտագործման միջոցով կենսապայմանների բարելավում» ծրագիր, 2014, ENPARD
3. Վրաստանի Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների զարգացման գործակալության հաշվետվություն, 2014
4. RevistadeAdministração51 (2016)266–275, Agricultural insurance mechanisms through mutualism: the case of an agricultural cooperative, 29 September 2015
5. ՀՀ գյուղատնտեսության զարգացման սոցիալական և մշակութային բաղադրիչները. ..., Մ. Ռ. Գաբրիելյան, 2012թ.
6. Կոոպերատիվների գործունեությունը կարգավորող ՀՀ գործող իրավական դաշտի ուսումնասիրություն, 2015